

Guds ord består

*En festskrift till Seth Erlandsson
med anledning av hans 80-årsdag*

”Gräset vissnar,
blomman faller av, men
vår Guds ord består för evigt”
(Jes 40:8).

BIBLICUMS FÖRLAG

© Stiftelsen Biblicum – 2021

Bibelcitat enligt Svenska Folkbibeln 2015 om inte annat anges.

Redaktion: Ingvar Adriansson, Egil Edvardsen,
Thomas Erlandsson, Tor Jakob Welde och
Ola Österbacka

Layout: Kjell Petter Bakken

Omslag: Framsidan visar en hebreisk bibeltext från
Dödahavsrollarna, som har hittats i Qumran i
Israel. Foto: Rafael Ben-Ari.
Bilderna är monterade på en illustration av universum.
”Himmel och jord ska förgå, men mina ord ska
aldrig förgå” Matt 24:35.

Tryck: Booksfactory, Stettin, Polen

ISBN 978-91-986420-3-2

Tidskriften Biblicum nr 3/2021

ISSN 0345-1453

Stiftelsen Biblicum

Hantverkaregatan 8 B

SE-341 36 Ljungby

Tfn: +46 70 393 81 27

E-post: biblicum@biblicum.se

Innehåll

Prolog	7
<i>Julius Buelow</i>	
Dold men uppenbar	
<i>Uppståndelsen som ramverk i Gamla testamentet</i>	11
<i>Ingemar Furberg</i>	
Guds skapelseordning	34
<i>Tony Larsdal</i>	
I begynnelsen	
– en bibelöversättares reflektioner kring Genesis 1	43
<i>John Brug</i>	
Lutherska bibelöversättare genom århundradena	58
<i>Stefan Hedkvist</i>	
En stilla susning – Guds kraft till frälsning	65
<i>Tor Jakob Welde</i>	
”Här är något som är större än Salomo”	
– Kristus som Guds Vishet	75
<i>Stefan Sjöqvist</i>	
Hur Bibeln vittnar om sin ofelbarhet	85
<i>Egil Edvardsen</i>	
Tron på rättfärdiggörelsen	101
<i>Siegbert W Becker</i>	
Den trålbundna viljan och omvändelsen	111

Lars Borgström

Augustinus och Luther om *simul iustus et peccator* 127

Gottfried Herrmann

Den kristna församlingen – alla är präster 139

Ugis Sildegs

En undersökning i korsets ljus:

Luther och den medeltida härlighetsteologin 150

I begynnelsen

– en bibelöversättares reflektioner kring *Genesis 1*

AV TONY LARSDAL

Det är för mig en förmån att få delta i denna festskrift och stämma in i hyllningen till en uppskattad lärare i Guds ord. Som Bibeln manar oss ska vi ”uppskatta dem som arbetar bland er och leder er i Herren och förmanar er. Visa dem den största kärlek för det arbete de gör” (1 Tess 5:12–13).

Det är tydligt att Seth under sin mångåriga gärning har betytt mycket för många människors kristna tro. Han har som oförtröttlig redaktör för tidningen *Biblicum* berikat dess läsare, och har också varit en uppskattad föredragshållare och författare med flera böcker publicerade via XP Media. Men det sätt på vilket hans gärning har varit till välsignelse för flest antal läsare är helt säkert hans centrala roll i framtagandet av Svenska Folkbibeln, som nu fram till i år har tryckts i över en miljon exemplar.

Jag har haft förmånen att få samarbeta med Seth under tio intensiva år, som ansvarig översättningssamordnare från Stiftelsen Svenska Folkbibeln sida. I begynnelsen av projektet 2005 möttes vi först i XP Medias lokaler i Stockholm och därefter hos *Biblicum* i Ljungby för att skissa och slipa på principerna för revideringsarbetet. Efter ett femtiotal provkapitel valda bland Bibelns olika texttyper satte vi igång och gick igenom bok efter bok, kapitel efter kapitel, vers efter vers, med början i Nya testamentet.

Seth var betrodd med det slutgiltiga avgörandet om den översatta textens ordalydelse, och det gjorde djupt intryck på oss övriga i gruppen att möta hans djupa kärlek och respekt till Gudsordet, där den mångåriga bibelforskarens hemkänsla i ordet kombinerades med

en ungdomlig förmåga att tänka nytt och vara nyfiken på andras perspektiv. Hans positiva och uppmuntrande attityd borgade för ett öppet och gott samtalsklimat, även när olika medarbetares åsikter och favorittolkningar bröts mot varandra och argumenten staplades på båda sidor. I textarbetet deltog även Seths hustru Birgitta, ibland som personlig remissinstans och ibland direkt i diskussioner mailledes, med såväl stabil språkkänsla som en förmåga till konstruktiva och nyskapande lösningar.

Det har varit tydligt att Seth rört sig vant i Nya testamentet, med ett hjärta för såväl evangeliet som Jesu person, och varit väl grundad i både bibelgrekiskan och det historiska sammanhanget. Men jag vill här framför allt lyfta upp det som varit Seths särskilda kompetens, Gamla testamentet, där han haft ett särskilt exegetiskt ansvar vid framtagandet av Svenska Folkbibeln 98 och även vid den revidering som vi arbetade på under 2005–2015.

Jag minns djuplodande diskussioner kring Psaltaren, Gamla testamentets längsta och kanske viktigaste bok. Här lade vi den allra största omsorgen vid revideringen, så att grundtextens sånger och böner skulle upplevas som poesi även på svenska samtidigt som hebreiskans ordalydelser i så stor utsträckning som möjligt skulle lysa igenom. Och så klart arbetet i Jesaja, som ju varit Seths hjärteämne där han under alla år stått upp tydligt för bokens enhet och historicitet.

Men i detta bidrag vill jag framför allt lyfta fram Bibelns första och mest grundläggande bok som också har legat Seth varmt om hjärtat, Första Moseboken som på grekiska brukar kallas *Genesis* och på hebreiska *Bereshit* – i begynnelsen.

Mer specifikt kommer vi att röra oss i Bibelns allra första kapitel och skapelseberättelsen där, och ta upp exempel på frågor och överväganden som bibelöversättaren stöter på under arbetets gång. Ord och fraser citeras från grundtexten med enkel modernhebreisk transkription som jag bedömer ger den enklaste ingången i texten för dem som inte har tidigare bekantskap med hebreiska.

De två första kapitlen i Genesis 1–2 är unika i sitt slag bland Bibelns alla böcker, eftersom vi här möter Guds ursprungliga

skaparvilja för människan innan den började motsägas och modifieras efter syndafallet. Ibland kallar man Bibeln för en bruksanvisning, en Guds manual för människan han skapat, och ingenstans stämmer detta väl överens mer än i mötet med Guds ursprungsplan i början av Genesis.

Dessa första kapitel hör också till de allra mest översatta i den globala bibelöversättningens historia, varhelst bibelöversättarna når fram till en ny folkgrupp, eftersom de är så centrala för den första trosartikeln och en biblisk världsförståelse. Vi lär känna Gud Fader Allsmäktig som himmelens och jordens skapare, och vilka vi själva är som människor i Guds skapelse och vad vår uppgift ska vara i förvalterskapet av den jordiska värld vi blivit anförtrödda.

Därför, eftersom de ska ligga till grund för en hel kulturs teologiska tänkande, är det extra viktigt att de översätts noggrant och korrekt och att grundtextens rikedom i möjligaste mån återges på målspråket. Och därför är det också tydligt, redan i Folkbibeln 98, att Seth och hans övriga medöversättare har ägnat särskilt stor omsorg åt den exegetiska exaktheten. De har inte slaviskt eller mekaniskt överfört tolkningarna från 1917 års översättning till modernare svenska, utan de har med den tidigare kyrkobilbelen som bas och utifrån ett djupgående grundtextstudium producerat en nyöversättning av dessa centrala kapitel.

När det sedan blev dags för nästa steg i arbetet steg Seth, jag och det övriga revideringsteamet in, i svindlande medvetenhet om uppgiftens storhet och i ödmjuk bön om Guds Andes vishet och vägledning. Vi gick på nytt igenom grundtexten och Folkbibeln 98 sida vid sida, och där behovet förelåg skulle vi varsamt revidera den svenska översättningen för att än mer rent och klart återspegla det Guds ord som möter oss i det inspirerade originalet.

Uppdraget har rört sig i två dimensioner: dels att säkerställa att återgivningen av grundtextens innehåll blir så rättvisande och komplett som möjligt, i medvetenhet om det stora avståndet mellan 2000-talets svenska och den antika bibelhebreiskan, i tid och kultur och språkfamilj. Resan går från bronsåldern till informationsåldern,

från den bördiga Levanten till den fjällhöga Nord, från Sems mustiga tungomål till Jafets indoeuropeiska grammatik.

Och dels handlar den andra dimensionen om stilistik i målspråket. En svensk text förmedlar inte bara ett semantiskt innehåll för läsaren att avkoda som en ren övning i logik. När vi går in i mötet med texten, med uppmärksamhet för det budskap som den ursprunglige författaren hade i åtanke när han fattade pennan och omvandlade det till tecken och ord, så talar texten till oss på fler plan än den enbart logiska och begreppsliga betydelsen.

Redan på författarens eget språk rymmer varje ord och uttryck associationer till andra sammanhang där läsaren mött formuleringen förut. Den bär med sig en aura av bibetydelser, stämningslägen och värderingar som påverkar läsaren, ibland direkt och ibland undermedvetet, på hjärtats nivå bortom formulerbara ord. Dessa djupare dimensioner i bibelöversättarens uppgift var Martin Luther väl medveten om, som Birgit Stolt visat i sin medryckande bok *Martin Luther, människohjärtat och Bibeln*, och det är därför hans översättning från 1500-talet fortfarande läses som en av det tyska språkets absoluta klassiker.

Men om det redan vid kommunikation inom samma språk följer med en kringliggande komplexitet, där man inte alltid kan vara säker på att författaren har menat varje medföljande association som läsaren uppfattar, så blir utmaningen ännu större vid överföring till ett nytt språk. Det kräver fingertoppskänsla, samt objektiv avstämning mot större textkorpusar, vid val av motsvarande svenska formuleringar, så att texten i största möjliga mån på vårt språk kommunicerar ett associativt innehåll som motsvarar grundtextens, och samtidigt blir vävd som en helhet i ett enda stycke med något av den sammanhängande harmoni som grundtexten uppvisar.

Som de som fördjupat sig i grundspråken vet, är det nämligen en fröjd att möta Ordet så som det var oss givet en gång i begynnelsen. Att höra grundtexten högläsas med flyt och rytm och rätt uttal, som av en riktig grek eller hebré, och därtill med ande och inlevelse och den böns inriktning som hebréerna kallar *kavanná*, är en skönhets-

upplevelse som mättar själen och lyfter den mot himlens höjd. Jag minns fortfarande när jag första gången mötte Seth 1999 vid en presentation om Folkbibeln och han med rörelse i rösten reciterade Bibelns öppningsvers från minnet: *Bereshít bará Elohím et-hashamáyim vé'et-ha'áretz*, i begynnelsen skapade Gud himmel och jord.

Även dessa dimensioner, som förmedlas genom harmoni i språkljud och rytm och tankeföljd och flöde, hör till den helhet som bibelöversättaren har att förmedla in i den nya språkdräkten. Det är en vanskelig uppgift när man översätter mellan så vitt skilda språk, men så långt som vår relativt ordagranna översättningsfilosofi tillåter, när varje ord och uttryck i grundtexten ska kunna ses relativt transparent i den svenska översättningen, har vi haft som mål att även den svenska bibeltexten ska kunna högläsas som ett levande ord. Den ska tala träffsäkert inte bara till tanke och förnuft, utan även till själ och sinne och människans djupare dimensioner och beröra oss till tro, förvandling och efterföljelse. Guds rike består inte blott och bart i ord, utan också i kraft genom den helige Ande (1 Kor 2:4–5).

Med detta sagt som en kort inledande programförklaring går vi nu vidare och gör några utvalda nedslag i skapelseberättelsen där vi tittar närmare på de exegetiska och stilistiska utmaningar som har mött oss i arbetet med bibeltexten.

1:1 – I begynnelsen

Den första utmaningen möter oss redan i Bibelns allra första ord i grundtexten, som också fungerar som Första Mosebokens hebreiska titel: *Bereshít*, som normalt översätts med ”I begynnelsen”. I begynnelsen, före allt annat, skapade Gud himmel och jord.

Arbetsgruppen hade fått direktivet att revidera fram en mer lättbegriplig och välflytande text, och i denna process ingick att uppdatera onödigt ålderdomliga ord till modernare motsvarigheter. Så varför inte säga ”I början”? Det är ju så alla säger idag, ingen skulle väl i en nyproducerad text använda ”begynnelse”? ”I begynnelsen var Facebook hajpat bland ungdomar, men omsider har det utvecklats till de äldres häng.”

Man använder inte ”begynnelse” idag – utom när man vill göra en stilistisk poäng, en allusion som förmedlar kontakten med det elektroniska av bibliska associationer som följer med. Frasen ”I början skapade Gud himmel och jord” är lättfattlig, men också lätt vägande och lättflyktig. Själva ordet ”begynnelse” är ju inte svårförståeligt, betydelsen framgår lätt även för en förstagångsläsare genom likheten med ”beginning”.

Så detta förslag har, liksom tusen andra, beaktats men befunnits otillräckligt. Man vinner i flyt och direkt förståelse, men förlorar i tyngd och associativ rikedom. Arbetsgruppen har vinnlagt sig om en klok konservatism där endast klara och ovedersägliga förbättringar har accepterats. I de fall inget tydligt bättre förslag framkommit, har ursprungsformuleringen från Folkbibeln 98 behållits även när det funnits något att invända mot den. Och i fallet med ”begynnelsen” fanns det heller ingen verklig nöd att avhjälpa.

Det inkom dock ett intressantare och mer lärorikt förslag av exegetisk natur, som har resulterat i en fotnot i Folkbibeln 15:

I begynnelsen Annan översättning: ”Genom Förstlingen” (Kristus, jfr Joh 1:3, Kol 1:16, Hebr 1:2).

Det hebreiska ordet *reshít* översätts oftast ”början”, som i ”Bättre slutet på en sak än dess **början**” (Pred 7:9). Men ibland syftar *reshít* inte på den abstrakta tidsordningen, utan på den konkreta sak eller person som var den första och på så sätt förkroppsligade begynnelsen. Den gamle patriarken Jakob använder ordet till sin äldste son: ”Ruben, du är min förstfödde, min kraft och min styrkas **förstling**” (1 Mos 49:3). Och eftersom hebreiskans *be* betyder både ”i” och ”genom”, kan *bereshít bará Elohim et-hashamayim ve’et-ha’aretz* också översättas ”Genom Förstlingen skapade Gud himmel och jord”. Och då lyser Kristus, Guds Son, för oss redan i Bibelns första vers, som en hemlighet nerlagd i hebreiskan men synliggjord genom den tydligare uppenbarelsen i Nya testamentet:

- Allt blev till **genom honom** (Joh 1:3)
- **I honom** skapades allt i himlen och på jorden (Kol 1:16)
- **Genom honom** har han också skapat universum (Hebr 1:2)

Samma *reshit* används om Kristus i ett annat hemlighetsfullt gammalttestamentligt sammanhang, när det sägs av Guds Vishet: "HERREN hade mig vid **begynnelsen** av sin väg" (Ords 8:22). Grundtexten saknar motsvarighet till "vid" och kan lika väl översättas "HERREN hade mig **som** begynnelsen av sin väg". Nya testamentet förklarar att Kristus är Guds Vishet (1 Kor 1:24), han är begynnelsen (Kol 1:18, Upp 3:14) och står alltså omnämnd i Bibelns allra första ord.

Såväl Gamla som Nya testamentet erbjuder alltså paralleller till tolkningen att "I Förstlingen skapade Gud himmel och jord", när Skrift får utlägga Skrift. Var detta det första exemplet som den uppståndne Kristus tog upp med Emmausvandrarerna, när han "började med Mose och alla profeterna och förklarade för dem vad det stod om honom i alla Skrifterna" (Luk 24:27)?

Så hur ska vi översätta? Menade Gud och Mose "begynnelsen" eller "förstlingen" när Genesis först skrevs ner? För den hebreisktalande är de båda tolkningarna inte ett problem, utan en rikedom och två sidor av samma verklighet. Det är bara vi svenskar som måste välja, liksom vi måste välja mellan inre frid och yttre fred när vi ska översätta engelskans "peace", för att vårt språk tvingar oss. Ofta kan man välja endast en förståelse utifrån det sammanhang där man möter ett sådant brett och flertydigt ord. Om det talas om Europa år 1945, då är det troligen yttre fred och inte inre frid som är i fokus. Men när båda tolkningarna ger en rimlig bild som går ihop, som i valet mellan begynnelsen eller förstlingen, är det en farbar lösning att välja den ena läsningen som huvudalternativ i själva bibeltexten men sedan sätta den andra i en fotnot som alternativ översättning.

1:2 – Guds Ande

Om vi möter Guds Son i Bibelns första vers, så dröjer det inte längre än till nästa vers innan den tredje personen i Treenigheten blir synlig i skapelsens startskede, när vi läser att "Jorden var öde och tom, och mörker var över djupet. Och **Guds Ande** svävade över vattnet" (1 Mos 1:2).

Versen är tydlig och hade inte behövt någon ytterligare kommentar, ifall det inte vore för Bibel 2000:s översättningsvariant med "en

gudsvind svepte fram över vattnet”. Seth har genom åren tillbakavisat denna formulering i tal och skrift, exempelvis i boken *Guds ord och bibelkritiken* (XP Media, 2004), och jag belyser den därför här endast i korthet.

På hebreiska heter den omdiskuterade frasen *Rúach Elohim*, och liksom vi nämnt i det förra avsnittet kan ett hebreiskt ord rymma flera sidor eller betydelser som för oss svenskar framstår som helt olika saker. *Rúach* är en rörelse som påverkar sin omgivning, den översätts oftast som en ”ande” i Gud eller människan eller andra skapade varelser och betecknar då en livsprincip (t ex ”har **livsande**” i 1 Mos 6:17, tänk andning) eller ett inre väsen (Jakobs **ande** fick nytt liv, 45:27) och kan också handla om en ”anda” eller stämning som råder hos en individ eller grupp (Isak och Rebeckas **hjärtesor**, 26:35). Ordet kan också syfta på blåsande vind och används så kanske ett hundratal gånger i Bibeln, som vid lustgårdens **kvällsbris** (3:8) eller den **vind** som Gud sände efter Noas flod (8:1).

Men sammansättningen *Rúach Elohim*, ”Guds Ande”, används just om Gud och inte om fysiska vindar, som när farao frågar: ”Finns det någon som har **Guds ande** som denne man?” (41:38) Det finns annars en vers i Jesaja som synbarligen medvetet leker med dubbelheten i ordets betydelse, när det sägs att: ”Gräset vissnar, blomman faller av när **HERRENS Ande** blåser på det” (Jes 40:7). Samma dubbelhet i betydelsen återfinns även i grekiskans *pneúma* och latinets *spiritus*.

Det är alltså inte fel att ordet Ruach rymmer en associerad bibetydelse av vind, även där den andliga innebörden tydligt står i första rummet. Felet som Bibel 2000 begår, utifrån ett traditionellt kristet perspektiv, är att lyfta upp den sekundära bibetydelsen som den primära och enda synliga, medan den teologiskt rikhaltigare och andligare betydelsen mörkas i bibeltexten och motsägs även i fotnoten.

1:3 – Varde ljus

När Gud sedan talar världshistoriens första ord – *Yehí or!* – som följs av skapelsens bländande ljusexplosion, har vi på svenska varit vana vid att höra dem som ”Varde ljus!”. Eftersom verbformen ”varde” inte längre är produktiv i nya sammanhang (prova att säga ”Varde

plusmeny!” vid McDonaldskassan), blev det en intressant utmaning för revideringsteamet att söka en modernare variant. Hur skulle man egentligen säga om det hade sagts idag?

Det är en rent stilistisk fråga. Hebreiskans *yehí* är en jussivform av ”vara” som uttrycker önskan eller befallning. Naturlig svenska är att säga ”ska vara”, och så har vi reviderat vid övriga ställen där *yehí* står inom en längre mening i skapelseberättelsen:

- Mitt i vattnet **ska finnas** ett valv (1:6)
- På himlavalvet **ska finnas** ljus (1:14)

Men för det korta utropet *Yehí or!* fanns ingen formulering som hövdes den. ”Det ska finnas ljus”? För omskrivande. ”Det ska bli ljus”? Möjligen, så skriver de nya norska och danska översättningarna från 2011, men det saknar stilistisk höjd och man tror sig lätt höra ”Det ska bli ljust”. Eller ”Låt det bli ljus”, med inspiration från engelskans okomplicerade ”let there be light”? Men ”låt” är på svenska mer en tillåtelse och inte bjudande och uppfordrande som engelskans ”let”.

Kanske ”Må ljus bli till”? Det håller en godtagbar högre stil, även om ”må” upplevs äldre. Bibel 2000 har en smidigare omformulering, ”Ljus, bli till!”, som är stilistiskt elegant och inte omodern. En nackdel med den vändningen är att den frångår grundtextens form och för in en tanke som inte finns där, att Gud personifierar ljuset genom att tilltala det. Det går emot den skillnad som Bibelns skapelseskildring har gentemot övriga antika främreorientaliska ursprungsberättelser. I andra kulturer ansågs storheter som exempelvis havet, himlen, jorden, solen och månen vara personliga gudomligheter, medan de i Bibeln blott är avmytologiserad materia som följer den ende allsmäktige Skaparens ord och befallning.

Så när inget problemfritt alternativ stod att finna för att ersätta det pregnanta och vedertagna ”Varde ljus”, beslöt vi att behålla det. Situationen kan alltid utvärderas på nytt vid en framtida revidering.

1:6 – Ett valv

Vad var det då som skulle bli till och dela upp den urtida skapelsens vattenmassor, till världshav på vår jord och kosmiska vatten ovan

himlen? (De antika människorna ska ha tänkt sig det som verkligt vatten, men i mötet med vår vetenskapliga världsbild kanske det leder tanken till interstellärt väte i den nebulosa ur vilken solsystemet sägs ha formats?) Grundtexten talar om en *raqia*, ordagrant en ”utbredd”. Verbet *raqā* används när Gud ”bredde ut jorden över vattnen” (Ps 136:6 – under antiken tänkte man sig en ocean av vatten under själva jorden, idag associerar vi kanske till kontinentalplattor på jordens flytande innanmäte?). Ordet används också för att hamra ut exempelvis guld till tunna plattor eller bladguld (2 Mos 39:3, 4 Mos 16:38). Den grekiska Septuaginta översätter med *stereóma*, en fasthet (jfr Kol 2:5), och Vulgatan har *firmamentum*.

Så långt exegetiken. Hur ska då dessa tankar uttryckas på svenska? De gamla översättningarna som Karl XII och 1917 hade i latinets efterföljd ”ett fäste”, i likhet med Luther och King James. Vissa modernare engelska versioner, som den ordagranna English Standard Version, har ”expanse”. Uttrycket har blivit gängse i betydelsen ”himmel” på engelska (liksom ”uitspansel” på nederländska, ”det utspända”) och gett namn åt en populär science fiction-serie, men det är inte självklart lika lyckat att nyskapa en motsvarighet på svenska. ”En utsträckning”? ”En vidd”?

Den lösning som Folkbibeln har följt, ”ett valv”, knyter an till ett vanligt uttryck för det synliga himlavalvet över våra huvuden, samtidigt som det också går att associera till något fast och stadigt som den äldre formuleringen ”fästet”. Det är en vanlig lösning bland bibelöversättningar på senare år, som exempelvis Bibel 2000, de norska och danska (hvelving), New International Version (vault), Contemporary Jewish Bible (dome), Elberfelder-93 (Wölbung). Den internationella utblicken har varit viktig och vägledande vid arbetet med revideringen. Biblar på germanska språk kan ge inspiration och idéer rakt in i svenskan, men även övriga översättningar på exempelvis spanska, ryska och italienska ger en avstämningspunkt som visar vilka varianter som ansetts fungera i tolkning och exegetik. Det ger trygghet och stabilitet att stämma av sina val med allt Guds folk och vara en del av en större gemenskap av bibelöversättare med liknande värde och kärlek till Gudsordet och dess förvandlande budskap.

1:26 – Låt oss göra människor till vår avbild

Vi hoppar fram till en av de mest pregnanta verserna i hela Bibeln, fullpackad med betydelse, mening och tolkningsdjup. Efter att ha skapat djur och natur av olika slag når Gud ett crescendo och säger *na'aséh adám be-tzalménu*, ”Låt oss göra människor till vår avbild”. Det är en pluralitet som talar, ett vi – med kristen terminologi Fadern och Förstlingen och Guds helige Ande. Hebreiskans *na'aséh* kan förstås som antingen ”**Låt** oss göra” eller ”Vi **ska** göra” (Bibel 2000). Grekiskan och latinet översätter med den mjukare konjunktiven, medan vi på modern svenska brukar använda ett rakare ”Vi ska”. Folkbibeln har bevarat den svenska traditionens ”Låt oss” med anor från Gustav Vasas tid eftersom det inte är någon skillnad i förståelighet.

Guds skapelse *adám* står i singular, men resten av versen står i plural, att ”**De** ska råda”. Därför har Folkbibeln i likhet med de flesta översättningar förstått *adám* som ett kollektivt singular, som ”humankind” (New English Translation m fl). Det går annars att se skapelseföljden i det andra kapitlet återspeglad även här, att Adam först är ensam i singular innan kvinnan klonas ur hans sida och mänskligheten blir en pluralitet liksom sin Skapare.

För detta är syftet med människorna, att de ska vara en Guds avbild på jorden. Hebreiskans *tzélem* används exempelvis om statyer, något som kungar kunde sätta upp i sitt rike som en representation och påminnelse om deras makt och närvaro (jfr jättebilderna i Dan 3).

Vi är skapade *be-tzélem Elohim* (1:27), ordagrant ”i Guds avbild”. Den naturligaste tolkningen är att det motsvarar ”**som** en avbild” (jfr Ps 39:7), men vi infogade också en fotnot med den association som den nytestamentligt bevandrade gör till utläggningarna om Kristus som Guds avbild vid skapelsen: ”Han är den osynlige Gudens avbild, förstörd före allt skapat, för **i honom** skapades allt i himlen och på jorden ... Hans verk är vi, skapade **i Kristus Jesus**” (Kol 1:15, Ef 2:10). Vårt svenska ”**till** Guds avbild” följer Vulgatans *ad imaginem Dei*, medan grekiskan har *kat' eikóna Theou* (efter Guds avbild). Vi bör alltså inte dra alltför stora tolkningsväxlar på vårt svenska ”till”.

1:27 – Till man och kvinna

Efter den ursprungliga enheten, som de båda könen dras till och längtar tillbaka till (2:24), sägs det att ”till man och kvinna skapade han dem”. Eftersom det idag finns stor förvirring och intensiv debatt kring frågor om genus och kön, är det särskilt relevant att åter och åter lyfta fram Guds ursprungsplan från begynnelsen, innan splitt-ring och synd kom in i vår värld. Eftersom dessa bibelord ligger till grund för allt vidare tänkande och teologibygge kring frågan, är det viktigt att göra en rättvisande exeges och ordagrann översättning, så att inte oklarheter i den svenska översättningen leder tankarna i en riktning som saknar stöd i den inspirerade grundtexten.

Liksom i den förra versen är vårt svenska ”till” en anpassning till svenskans uttryckssätt och ett arv från 1917 års översättning. Hebreiskan saknar inledande preposition. Karl XII sade helt enkelt ”Man och Qvinno skapade han dem”, liksom de engelska biblarnas ”male and female he created them”. Här kan Bibel 2000:s ”**Som** man och kvinna” vara närmare grundtexten, men bara om man förstår det flertydiga ”som” strikt i betydelsen ”i egenskap av”. I dagens debatt-klimat finns det dock risk att postmodernt lagda läsare vill förstå ordet i den vagare betydelsen ”liksom, ungefär som” och projicera dagens normupplösning bakåt in i själva skapelseberättelsen. Därför är det säkrare att behålla ”till”, för att undvika missförstånd.

Ibland möter man påståendet att grundtextens ord egentligen betyder ”till **manligt och kvinnligt** skapade han dem”. Det är tro-ligen ett missförstånd utifrån engelskans ”male and female”, efter-som grundtextens ord är konkreta och fysiska. Hebreiskans **zachár** syftar på hankön i betydelsen penis (jfr arabiskans *dakarun*), medan **neqeváh** betyder ”hålig” eller ”genomborrad”, med association till ”gruva” (*néqev*). Vid skapelsen är alltså könstillhörigheten tydligt för-knippad med de kroppsliga könsorganen.

1:28 – Lägg den under er, råd över havets fiskar

När Gud har välsignat mannens och kvinnans kärlek med ett rung-ande ”*Pru urvú umilú et-ha-áretz!*”, som på svenska blir ett omständ-ligt ”Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden”, sänder Gud ut

dem i världen med det vidare budet: ”**Lägg** den **under er. Råd** över havets fiskar, himlens fåglar och alla djur som rör sig på jorden”. På svenska hör vi en harmonisk uppmaning, och att ”råda över” bär association till att styra med kloka råd och en mild auktoritet som naturligt blir åtlydd.

Grundtextens hebreiska termer leder dock tanken till en maktutövning med kraft för att övervinna ett motstånd, ett världsligt regemente snarare än nådens. *Kavásh* betyder att kuva, i engelska översättningar ”subdue”. Ordet används om att inta och erövra Kanaans land (Jos 18:1) och göra människor till tjänare och slavar (Neh 5:5, Jer 34:11). Septuaginta översätter det med *katakyrieúsate*, att dominera och uppträda som herre, just det förhållningssätt som Kristus har lärt oss inte ska råda i hans rike av nåd (Mark 10:42, 1 Petr 5:3). Men i relation till naturen med dess otämjda krafter har Gud, även före syndafallet, bemyndigat människan att vinna seger och tämja den.

Det andra ordet, att ”råda” över djuren, heter faktiskt *radáh* även i grundtexten. Det hebreiska ordet används ofta i sammanhang när det finns motsättningar och motstånd, att ”härska med hårdhet” (3 Mos 25:43) och ”råda över sina förtryckare” (Jes 14:2). De engelska översättningarna har ”have dominion” (KJV, ESV), utifrån Vulgatans *dominamini*, eller ”rule” (NIV, NET). Troligen har Bibel 2000 här en något mer träffsäker översättning med ”härska”, liksom Luthers ”herrscher”. Det är inga livsviktiga nyanser som förloras med ”råda”, som har anor från Karl XII:s översättning, men det kan vara en nyttig påminnelse i dessa tider av tappad auktoritet att vår uppgift som Guds avbild inte bara omfattar nytestamentlig nåd och barmhärtighet, utan även en klok och konstruktiv maktutövning som inordnar skapelsen under Guds vilja.

2:1 – Hela sin härskara

Så återstår nu att knyta ihop skapelseberättelsen med ett sista nedslag i dess avslutande stycke, som inleds: ”Så fullbordades himlen och jorden med hela sin **härskara**”. Vad betyder överhuvudtaget detta ålderdomliga ord, som yngre och ovana bibelläsare kan ha svårt att

ens uttala rätt? ”Härskara” infördes i 1917 års översättning som en expanderad ersättning för det tidigare ”här” som står i Karl XII:s bibel, i Luthers och Elberfelder (Heer), de norska och danska (hær) och i KJV och ESV (host).

Det hebreiska *tzavá* syftar på en armé, en grupp av individer som fungerar som ett samordnat kollektiv. Normalt handlar det om beväpnade män (Jos 4:13), men kan även inbegripa tempeltjänare (leviter i 4 Mos 4:3, kvinnor i 2 Mos 38:8). Ordet används också om himmelska tjänande änglar (Ps 103:21), och det är i denna bemärkelse som Gud kallas HERREN Sebaot, *JHVH Tzevaót*, den som betjänas av arméer av mäktiga andevarelser (jfr Dan 7:10, 1 Kung 22:19). Denna ”himlens här” eller härskara förknippas också med stjärnor och himlakroppar (5 Mos 4:19) och framställs som en frestelse till missriktad tillbedjan (Jer 8:2).

Det finns alltså två olika förståelser av vad ”hela sin härskara” syftar på, en avmytologiserad materiell och en andlig. Nu för tiden menar många att uttrycket betecknar hela det fysiska system av stjärnor, planeter och övriga samverkande delar i skapelsen som Gud har satt upp (Jes 40:26). Det finns dock bibelställen som antyder att ordet syftar på en osynlig värld av änglar och andevarelser (Kol 1:16) med ansvar för olika delar av skapelsen (Upp 14:18, 16:5).

Oavsett vilket, så behöver inte den som arbetar på en mer ordagrann bibelöversättning välja det ena och förkasta det andra alternativet. Det svåra handlar inte om att välja den rätta av tolkningarna, det räcker att skriva det vedertagna ”härskara” eller kanske det smidigare ”här” som går att tolka åt båda hållen, och sedan överlåta åt den myndige läsaren att bilda sig en egen uppfattning.

Slutord

Med dessa ord ska vi knyta ihop vår enkla reflektion över valda ställen i skapelseberättelsen i Genesis 1. Jag hoppas att det har varit intressant och klaggörande att få en inblick i något av de resonemang och avvägningar som en bibelöversättare kan behöva göra i sin brottnings med både grundtext och målspråk, och att det väcker både en

ödmjukhet och en tacksamhet inför det översatta bibelordet som möter oss på svenska i gudstjänst och enskild läsning. Vi anbefaller med värme Svenska Folkbibeln åt varje bibelläsare, och vill också finnas tillgängliga för frågor, dialog och kommunikation som kan komma upp i mötet med bibeltexten och dess svenska översättning.

Allt gott i Kristus!

— ✠ —

TONY LARSDAL
är präst i Svenska kyrkan, översättningsansvarig
för Stiftelsen Svenska Folkbibeln och
förlagschef på XP Media.